

**Hamar Pál – Karsai István –
Adorjáné Olajos Andrea – Soós István**

Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF), Budapest
Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Testnevelés- és Sporttudományi Intézet, Pécs
Faculty of Applied Sciences, University of Sunderland, UK

Az iskolai torna iránti kötődés vizsgálata 11–18 éves tanulók körében

A tantárgyi kötődések vizsgálata a pedagógiai kutatások egyik központi témája (Báthory, 1989; Hamar, Karsai és Munkácsi, 2011), ugyanakkor kisebb a szakirodalma egy adott tantárgyon, nevezetesen a testnevelésen belüli tananyagrészek kötődésvizsgálatának. A lefolytatott vizsgálatok az egyes tananyagrészek iránt megnyilvánuló attitűdöket elsősorban a tanárok, nem pedig a tanulók oldaláról vizsgálták (Gombocz, 1999; Kovács és mtsai, 2000; Gergely, 2001; Hamar és mtsai, 2003; Keresztesi és mtsai, 2004; Fügedi és mtsai, 2006). Ezen vizsgálatok mindegyike – még ha más-más aspektusból is – rámutat, hogy a diákság körében csökken a testnevelés népszerűsége. Ez a tendencia különösen a középiskolákban, de az általános iskolákban is érvényesül. Sok iskolában ma is kedvelt a testnevelés és gazdája, a testnevelő, de a korábbi, majdnem feltétel nélküli népszerűség ideje lejárt. A testnevelő tanárok véleménye szerint a tanulók körében közömbös vagy alig elismert, presztízs nélküli terület a testnevelés és a diáksport.

Bevezetés

Atorna alapvető része a testkultúrának, mert egyrészt általános népegészségügyi szempontokat szolgál, másrészt minden sporttevékenység alapját jelenti. A torna az egész testet foglalkoztató, változatos, sokoldalú gyakorlatai révén nemcsak az emberi motóriumra hat, hanem olyan erkölcsi tulajdonságok kifejlesztésére is alkalmas, mint az akaraterő, a bátorság, az önfegyelem és a nehézségek leküzdése. A tanulók számára (is) szükséges egy olyan testgyakorlati ág, ahol az egyszerűbb elemek bárhol gyakorolhatók, különleges felszerelést nem igényelnek, emellett üzhetők szerekben vagy szerek nélkül, egyedül vagy csoportosan. Az iskolai testnevelésben így a tornatanítás és -tanulás helye, szerepe megkérdőjelezhetetlen (Hamar, 2011).

Tanulmányunk egy átfogó, a 11–18 éves korosztály körében az iskolai testnevelés affektív jellemzőire irányuló vizsgálat (Hamar és Karsai, 2008) egy részterületére fókuszál. Célunk annak kiderítése, hogy a 11–18 éves fiúknak és lányoknak milyen az attitűdje (hozzaállása, beállítódása) az iskolai tornatananyag, a tornatanulás iránt, illetve a torna iránti pozitív vagy negatív attitűdök és önmotivációs késztetések megnyilvánulnak-e a nemek vagy az életkor függvényében.

Anyag és módszer

Vizsgált személyek

Vizsgálatunkban véletlenszerűen kiválasztott populáció – 11–18 éves fiú- és lánytanulók – adatait vettük fel. A vizsgálati populáció 2840 tanulóból állt, ebből 1367 fiú és 1473 lány, így a fiúk és a lányok csoportja majdnem azonos létszámot fed. A tanulók nembeli és életkorbeli eloszlását az alábbiakban összegezhjük:

1. táblázat. A vizsgált személyek nembeli és életkorbeli eloszlása

Nem/Életkor	11–12 év	13–14 év	15–16 év	17–18 év	Összesen
Fiúk	244	359	517	247	1367
Lányok	304	387	519	263	1473
Összesen	548	746	1036	510	2840

Az adatfelvétel öt budapesti és 21 vidéki iskolában zajlott. A vizsgálatban részt vett vidéki iskolák a következő településekről kerültek ki: Balatonboglár (Somogy megye); Berettyóújfalu (Hajdú-Bihar megye); Békéscsaba (Békés megye); Gamás (Somogy megye); Győr (Győr-Moson-Sopron megye); Gyula (Békés megye); Hajdúhadház (Hajdú-Bihar megye); Jászberény (Jász-Nagykun-Szolnok megye); Kistarcsa (Pest megye); Látvány (Somogy megye); Szentendre (Pest megye); Szombathely (Vas megye); Tokodaltáró (Komárom-Esztergom megye). Az oktatási intézmények között egyaránt található általános iskola, általános iskola és gimnázium, katolikus általános iskola és gimnázium, általános és zeneiskola, általános iskola és szakközépiskola, gimnázium, szakközépiskola, szakközépiskola és gimnázium, szakképző intézet, szakképző iskola és kollégium.

A vizsgálat módszere

A keresztmetszeti vizsgálat módszere kérdőíves felmérés volt. A tanulók iskolai testnevelés és sport iránti érzelmi reakcióit egy előre összeállított, névtelen válaszadást lehetővé tevő kérdéslista segítségével mértük fel. A kérdőív két kérdése a torna tananyaghoz történő érzelmi kötődést, vonzódást vagy elutasítást volt hivatott mérni. A kijelentések pozitív, illetve negatív tartalmát a tanulók a válaszadás során igennel és nemmel véleményezhették. A pszichológiai vizsgálatokból ismert önmotivációs kérdőív alkalmazásával mintegy feltételeztük, hogy megerősítést szerzünk az érzelmi reakciókat vizsgáló kérdőívünk eredményeihez. A kérdőívet korábban Biróné Nagy Edit használta fel egy tárca-szintű kutatás keretében (Biróné, 1994). Ezt a kérdőívet egészítettük ki négy torna-specifikus kérdéssel. A kérdőív így negyven kérdésből állt, s a tanulóknak egy ötfokozatú Likert-skálán kellett a kérdésekben szereplő kijelentéseket önmagukra vonatkoztatva értékelniük.

Az adatfelvételre, a kérdőívek kitöltésére a 2006/2007. tanévben került sor. Ehhez minden esetben az iskolaigazgatók hozzájárulását és a testnevelő tanárok közreműködését kértük.

Adatfeldolgozás

Az érzelmi reakciókat feldolgozó kérdéslista 50 kérdéséből 11 faktort (F) képeztünk. Az egyes faktorokhoz különböző (sor)számú kérdések tartoztak. A tanulmányunk szempontjából releváns faktor és a hozzá kapcsolódó kérdések a következők voltak (lásd melléklet):

F11: hozzáállás, beállítódás a torna tananyag iránt. Az F11 faktor két kérdése a 49. és az 50. A faktor az iskolai torna iránti pozitív érzelmi háttérrel mérte fel. A kérdésekre adott igen-nem válaszok alapján osztottuk csoportokra a válaszadókat.

Az önmotivációs kérdőív 40 kérdéséből is faktorokat (F) képeztünk, amelyek közül a következő faktort vizsgáltuk:

Ft: a torna tananyag, a tornázás iránti motiváció. Az Ft faktor négy kérdése a 37., 38., 39. és 40. A faktor a teljesítés iránt megnyilvánuló pozitív motívumokat mutatta meg (a 39. és 40. kérdés esetében fordított értéket számítottunk).

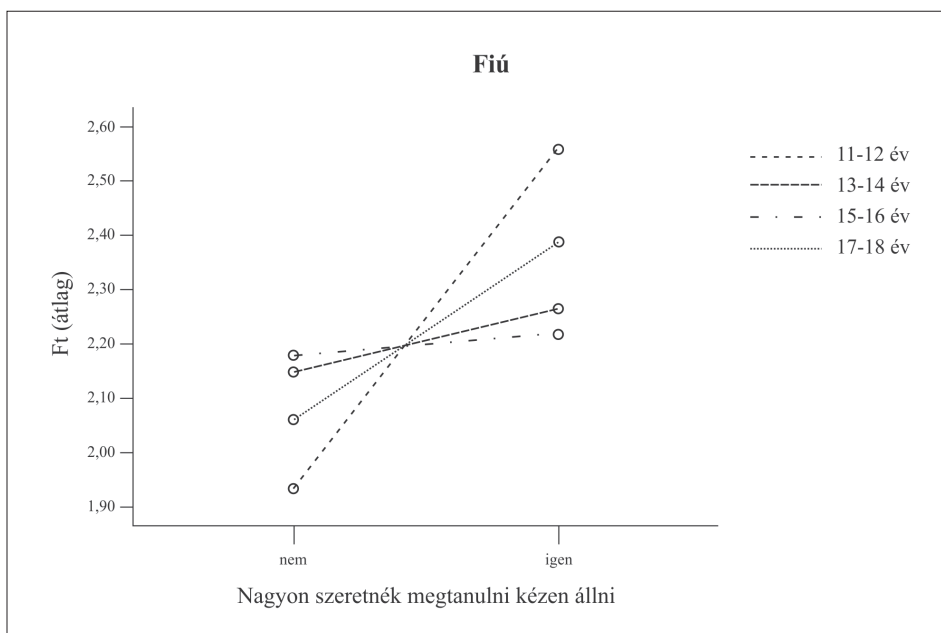
Az adatfeldolgozás során, az alapstatisztikai számításokat követően, háromszempontos varianciaanalízist ($2 * 2 * 4$ ANOVA) és Bonferroni Post Hoc tesztet használtunk a kérdésekre adott válaszok, a nemek és az életkori csoportok közötti eltérések vizsgálatára. A Ft faktorérték normalitását a Kolmogorov Smirnov tesztel, a csoportok közötti homogenitást a Levene's tesztel ellenőriztük.

Eredmények

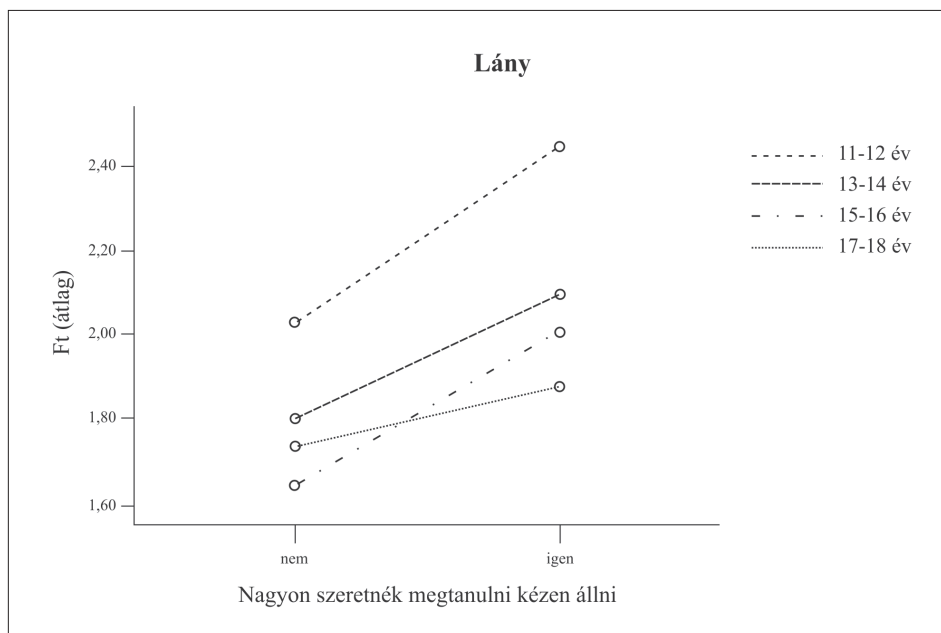
Mindkét kérdés (F11: 49., 50.) esetében a háromszempontos ANOVA tesztet alkalmaztuk annak kiderítésére, hogy a kérdésre adott válasz (igen-nem), a nem (férfi-nő) és az életkori korosztályok (11–12, 13–14, 15–16 és 17–18 évesek) tekintetében találunk-e különbséget az Ft faktorhoz tartozó kérdés csoportra adott válaszok értékeit illetően. Az F11 faktor mindkét kérdése esetén szignifikáns főhatást ($F=74,54$ és $F=496,81$; $p<0,001$), valamint a nemek szerinti ($F=55,36$ és $F=82,77$; $p<0,001$) és korcsoportok közötti főhatást állapítottunk meg ($F=7,93$ és $F=1,85$; $p<0,001$). A F11-49. kérdése alapján interakciót találtunk a korcsoport*nem ($F=7,611$; $p<0,001$), a korcsoport*kérdésre adott válaszok ($F=3,246$; $p<0,05$), illetve a nem*korcsoport*kérdésre adott válaszok ($F=4,195$; $p<0,05$) esetén. A F11-50. kérdése alapján interakciót találtunk a korcsoport*nem ($F=4,209$; $p<0,05$) változók között.

Az 1–4. ábra azt közvetíti számunkra, hogy mind a fiúknál, mind a lányoknál az iskolai tornatananyag, a tornatanulás iránt a legpozitívabb hozzáállásúak a 11–12 éves tanulók. Ettől eltérő eredményt csak egy esetben (lásd 3. ábra) kaptunk, ahol a 17–18 éves fiúk mutatták a legelfogadóbb attitűdöt. Ha a torna iránti beállítódást a negatív pólus felől közelítjük meg, akkor azt mondhatjuk, hogy a fiúknál az egyik kérdésnél a legelutasítóbbak a 15–16 évesek (1. ábra), míg a másikonál a 13–14 évesek (3. ábra). Ugyanez a lányoknál egyöntetűen a 17–18 éves korosztály (2. és 4. ábra).

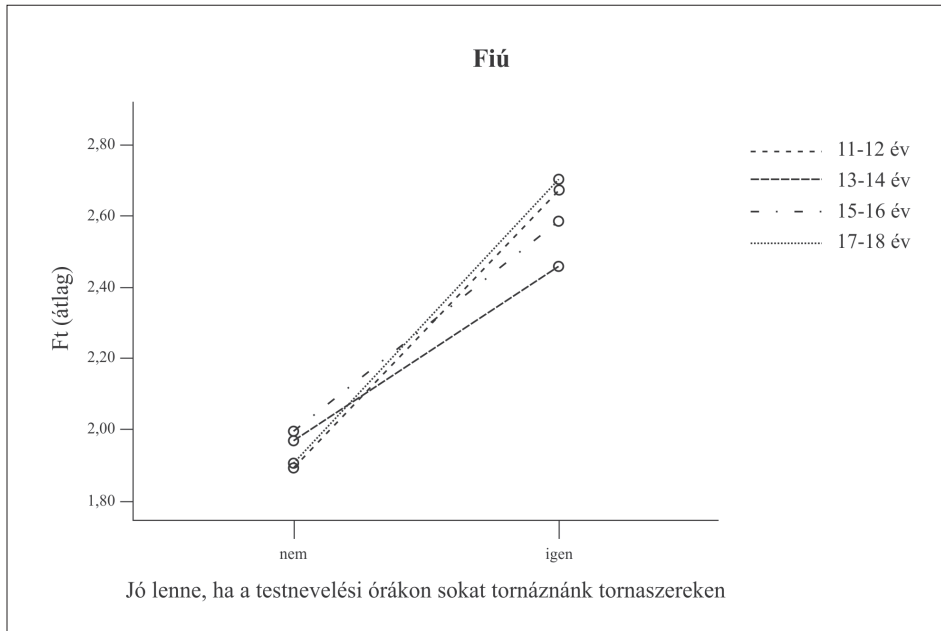
A válaszok abban keresendők, hogy a torna (a szertornázás) mozgásanyagának tanítása és tanulása (is) – a motoros képességek fejlesztésével egyetemben – jelentős élettani és emocionális változások mentén zajlik. A 11–12 éves gyerekek már rendelkeznek egyfajta mozgástartással, amelynek alapját a generikus mozgáskészlet, vagyis a természetes mozgások (járások, futások, ugrások, egyensúlyozások, kúszások, mászások, függések, stb.) jelentik. Ezek a mozgások viszont szinte teljes egészében megtalálhatók a tornagyakorlatok körében, következőképpen jól taníthatók és tanulhatók. A hatékony tornaoktatás feltételezi a szervezet életkorral párhuzamos fejlődési sajátosságainak ismeretét. Kézenfekvő a fiatalabb gyerekek testalkati tényezőinek adekvátabb jellege a tornázáshoz, de említhetjük az ezzel szoros összefüggésben lévő relatív erő (a maximális erő és

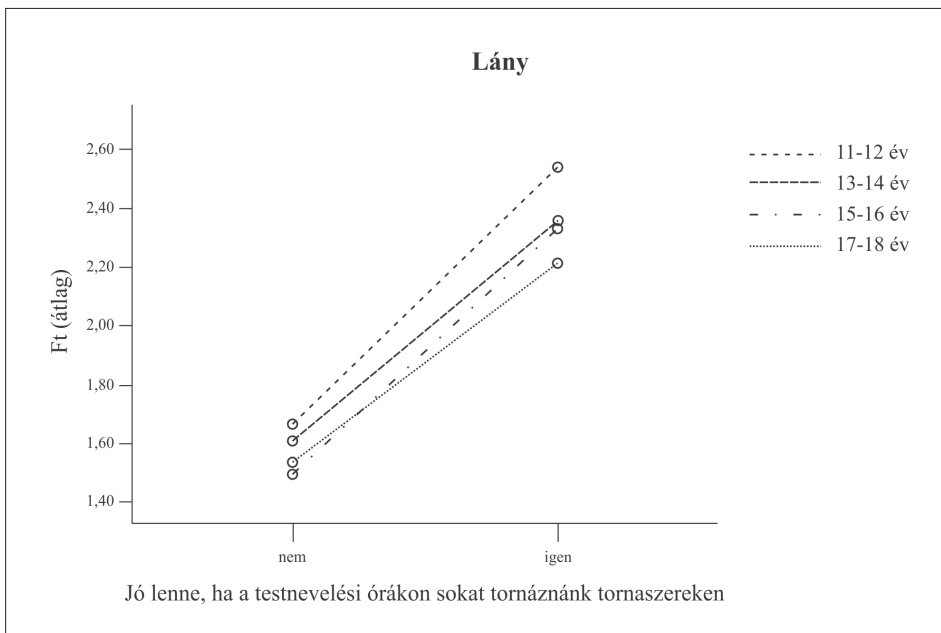
1. ábra. A torna tananyag, a tornázás iránti motiváció faktor (Ft) értékei és a hozzáállás, beállítódás a torna tananyag iránt (F11) 49. kérdésére adott válaszok fiú tanulók esetében, korosztályok szerinti bontásban.

2. ábra. A torna tananyag, a tornázás iránti motiváció faktor (Ft) értékei és a hozzáállás, beállítódás a torna tananyag iránt (F11) 49. kérdésére adott válaszok lány tanulók esetében, korosztályok szerinti bontásban.

3. ábra. A torna tananyag, a tornázás iránti motiváció faktor (Ft) értékei és a hozzáállás, beállítódás a torna tananyag iránt (F11) 50. kérdésére adott válaszok fiú tanulók esetében, korosztályok szerinti bontásban.

4. ábra. A torna tananyag, a tornázás iránti motiváció faktor (Ft) értékei és a hozzáállás, beállítódás a torna tananyag iránt (F11) 50. kérdésére adott válaszok lány tanulók esetében, korosztályok szerinti bontásban.

a testtömeg hányadosa) kérdését is, amely jelentős szerepet játszik a tornagyakorlatok optimálisabb elsajátításában.

A fiúknál egy esetben a 17–18 évesek, csaknem megegyezően a 11–12 évesekkel, mutatták a legpozitívabb attitűdöt. Ennek magyarázata elsősorban érzelmi-akaratú – de nevezhetjük akár esztétikai – kérdésekben keresendő. Ebben a korban a fiúk szeretnének sportosan kinézni, ügyesebbnek látszani, mindenekelőtt a másik nem előtt. Ennek lehet kiváló eszköze a torna, a tornázás – gondolhatják az ezen korosztályhoz tartó fiatalemberek.

A negatív attitűdök és önmotivációs késztetések magyarázatai a fiúknál (lásd 15–16 és 13–14 évesek) egyértelműen a serdülőkorú változások. A serdülőkort érintő, gyakorta negatív változások evidenciaszámba mennek, ezeket részletesen nem tárgyaljuk. A személyiség fejlődése, a testedzési szokások kialakulása szempontjából döntő életkorban a torna is az elutasítandó tevékenységek közé kerülhet, főleg ha figyelembe vesszük az erre a korra jellemző alkati diszharmóniát, vagy az átmeneti elügyetlenedést. Ekkor a serdülőt csak próbálkozásai, kellemes vagy kellemetlen tapasztalatai igazítják el, ami érzelmi feszültségek okozója lehet.

A 17–18 éves lányok lefelutasítóbb hozzáállása, beállítódása is egyrészt a megváltozott, nőies alkatban, másrészt az „éntudat” kifejlődésében keresendő. Az ’én’ a személyiség belső szabályozó központja, egy 17–18 éves lány számára különösen fontos, hogy a környezete elfogadja. Márpedig – néhány kivételtől eltekintve – ehhez már nem lehet eszköz a kiváló tornatudás, a kiemelkedő ügyesség. Ebben az életkorban a lányok ez irányú vágyai kielégítésének eszközei az aerobik és a fitnesz, színterei a fitneszklubok, s nem pedig a torna, illetve a tornaterem.

Konklúziók

A tantervi munkálatok egyik fundamentumát a tananyag kiválasztása és elrendezése jelenti. A testnevelés tananyag kiválasztásának kiinduló pontja – annak ellenére, hogy ezt a véleményt nem minden szakember osztja – az alapsportágak (atlétika, úszás, torna) mozgásformái. Ezt erősíti meg vizsgálatunk (lásd a torna iránt megnyilvánuló nagyrészt pozitív attitűd), s erre utaltunk akkor, amikor a természetes mozgások helyét és szerepét tárgyaltuk. Emellett ahhoz kétség sem férhet, hogy az atlétikai futások, ugrások vagy dobások mennyire fontosak a mozgásfejlődés, a későbbi sikeres motoros tanulás szempontjából. Az úszás pedig olyan testgyakorlati ág, amely minden életkori szakaszban hatékony eszköze lehet a testedzésnek, ezért ezt a tartalmi egységet kiemelten kell kezelni (*Révész és Bognár, 2006*). Meglátásunk szerint az úszástudás olyannyira fontos a teljes értékű élethez, mint az írás, az olvasás vagy a számolás.

Az átgondolt tananyag-elrendezés a testnevelésben az életkori és sportszakmai szempontok mentén történik. A tananyag-elrendezés ilyen formája azonban semmi esetre sem jelentheti azt a testnevelésben, hogy a 14 éves korosztálynál idősebbek nem tanulhatnak atlétikát, úszást vagy éppen tornát. A torna esetében szóba jöhet a korábban megtanított, megtanult tornaelemek újabbakal történő kiegészítése, a tornagyakorlatok tovább variálása, színesítése, stb. Ez az elsősorban elmélyítő, alkalmazó pedagógiai tevékenység nem lehet kevesebb örömet és sikerélményt adó tanárnak, diáknak, mint az ezt időben megelőző képességfejlesztő és készségkialakító munka. Ez már csak azért is így van, mert, ahogy arra vizsgálatunk is rámutatott, a 14–18 éves korosztály, ha tornázik, azt más motoros paraméterek és motívumok mentén teszi, mint a fiatalabb, 6–14 éves korosztály.

Az iskolai tornatananyag-kiválasztás és -elrendezés hatékony eszköze lehet még a torna „holdudvarába” tartozó mozgásformák beemelése az iskolai testnevelésbe. Ezek az aerobik, a fitnesz, a ritmikus gimnasztika, az akrobatikus torna (gúlaépítés), az olyan

Alláspontunk szerint az iskolai tornaanyag oktatása a leghatékonyabb a 6–14 éves korban lehet. A torna mozgásanyagának tanításához és tanulásához, a sportági technikák elsajátításához s az ezzel szoros összhangban lévő motoros képességfejlesztéshez élettanilag és fejlődéslélektanilag is az 1–8. osztály a legalkalmasabb. Ezt követhetik – a megfelelő alapok megszerzése után – a labdajátékok, az elsajátítási folyamatot figyelembe vevő nehézségi sorrendben (kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, röplabda). Ezután jöhet az egyre szélesedő szabadidősport-kínálat. Nagyon fontos megerősítenünk, hogy a szabadidősportok (floorball, ultimate frisbee, baseball, sízés, görkorcsolyázás, kerékpározás, teke, vízi játékok, bowling, tenisz) nem megelőzik, hanem kiegészítik az alapmozgásformákat. Ez a tanítási, tanulási folyamat – még ha egyes „divat-törekvéseknek” ellent is mond – pszichomotoros, kognitív és affektív szempontból egyaránt kívánatos (Hamar és Huszár, 2009).

óraszám, olyannyira nagy felelősség is a testnevelő tanároknak. Egyfelől értelmes, a tanulók testi és személyiségfejlődését valóban szolgáló tartalmakkal kell megtölteni az iskolai testnevelést, másfelől a legfontosabb tananyagrészeket – így a tornát is – a leghatékonyabb módszerek alkalmazásával még elfogadhatóbbá, még szerethetőbbé kell tenni a tanulók számára. Ez jelentheti az igazi megújulást, ha úgy tetszik, tantervi reformot, s nem pedig a gyakori, helyenként túlzottan erőltetett tartalmi változtatás.

„tornászós” táncok, mint például az akrobatikus rock and roll. Itt is fontos viszont az adekvát tananyag-elrendezés, azaz először a torna mint alap, majd csak ezt követően az erre épülő többi mozgásforma.

Vizsgálatunk eredményeinek közzététele kettős aktualitású, egyrészt a készülő Nemzeti alaptanterv és az ehhez kapcsolódó testnevelési kerettanterv 2012. évi változata, másrészt a mindennapos testnevelés bevezetése. A NAT 2012, vagy más néven NAT4, *Mozgásműveltség, mozgáskultúra* című fejezetében, a természetes mozgások alkalmazása révén, ott található a torna jellegű feladatmegoldások és a gyermektáncok is. E két testkulturális műveltségtartalom ismételt tantervi kiválasztása megerősíti a 11–18 éves tanulók körében végzett kötődés-vizsgálati eredményeinket, s felveti ezen tananyagok megfelelő elrendezésének szükségességét. Erre adhat útmutatást a készülő testnevelési kerettanterv, ahol – reményeink szerint – már ebben a szellemben kerülnek elrendezésre a torna s rokon sportágainak mozgásformái.

A 2001. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről 27. paragrafusának (11) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az iskola a nappali rendszerű iskolai oktatásban azon osztályokban, ahol közismereti oktatás is folyik, megszervezi a mindennapos testnevelést heti öt testnevelés óra keretében (2001. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről, 2012). A mindennapos testnevelést az iskolai nevelés-oktatás első, ötödik, kilencedik évfolyamán 2012. szeptember 1-jétől kezdődően felmenő rendszerben kell megszervezni. A többi évfolyamon a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szerinti mindennapos testmozgás szervezendő meg kifutó rendszerben. Ezen megemelkedett tanóraszámú testnevelésnek lehet, kell, hogy legyen, az egyik legmarkánsabb alapozó tanegysége a torna. Ennek alátámasztására szakmai érveinket részben feltártuk, a tanulók véleményét közzétettük. Amennyire öröm ez a megemelt

Irodalom

- Báthory Zoltán (1989): Tantárgyi kötődések vizsgálata négy tanulói korosztály körében. *Pedagógiai Szemle*, **39**. 12. sz. 1162–1172.
- Biróné Nagy Edit (1994): *A szelektív motoros stimulusok hatása a tanulók mozgásos aktivitására, az életstílus befolyásolására*. Kutatási zárójelentés. Magyar Testnevelési Egyetem, Budapest.
- Fügedi Balázs, Bognár József, Oláh Tamás és Honfi László (2006): Leendő testnevelő tanárok viszonyulása a torna és gimnasztika oktatásához. *Magyar Sporttudományi Szemle*, **7**. 2. sz. 27–31.
- Gergely Gyula (2001): A minőségi munka feltételrendszere a testnevelésben. *Kalokagathia*, **39**. 1–2. sz. 20–35.
- Gombocz János (1999): Az iskolai testnevelés problémái az ezredfordulón. *Kalokagathia*, **37**. 1–2. sz. 15–39.
- Hamar Pál (2011): *Az iskolai tornaoktatás elmélete és módszertana*. Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF), Budapest.
- Hamar Pál, Leibinger Éva és Derzsy Béla (2003): A testnevelés tananyag-kiválasztás problematikája a testnevelők szemszögéből. *Magyar Sporttudományi Szemle*, **4**. 2. sz. 34–40.
- Hamar Pál és Karsai István (2008): Az iskolai testnevelés affektív jellemzői 11–18 éves fiúk és lányok körében. *Magyar Pedagógia*, **108**. 2. sz. 135–147.
- Hamar Pál és Huszár M. Ágnes (2009): A közoktatási típusú sportiskolai kerettantervek tantervméleti vonatkozásai. *Iskolakultúra*, **19**. 10. sz. 39–49.
- Hamar Pál, Karsai István és Munkácsi István (2011): Az iskolai testnevelés kötődésvizsgálata 11–18 éves tanulók körében. *Iskolakultúra*, **11**. 8–9. sz. 114–119.
- Keresztesi Katalin, Kovács Etele, Andrásné Teleki Judit, Gombocz János és Kovács István (2004): Vizsgálatok a közoktatás és a felsőoktatás testnevelésének tartalmi megújításához. *Kalokagathia*, **42**. 1–2. sz. 77–89.
- Kovács Etele, Keresztesi Katalin, Kovács István és Andrásné Teleki Judit (2000): A testnevelő tanárok véleménye a kibocsátó intézmény képző munkájáról. *Magyar Pedagógia*, **100**. 4. sz. 499–520.
- Révész László, Bognár József (2006): Az úszásoktatás a rendszerváltozást követő tantervekben. *Iskolakultúra*, **6**. 3. sz. 34–43.
2011. évi törvény a nemzeti köznevelésről. (2011) *Magyar Közlöny*, **162**. sz. 39622–39695.

Melléklet

A tanulók érzelmi reakcióinak listája a testnevelésórán

Nem: fiú – lány

Életkor

Az iskolai testnevelés:

49. Nagyon szeretnék megtanulni kézen állni.	igen	nem
50. Jó lenne, ha a testnevelési órákon sokat tornáznánk tornaszereken.	igen	nem

Önmotivációs kérdőív

Kitöltési útmutató: olvasd el a következő állításokat és karikázd be a rád leginkább jellemző számot az állítás jobb oldalán. Győződj meg róla, hogy minden kérdésre válaszolj-e, és próbáld meg olyan őszinte és pontos lenni, amennyire lehetséges. Nincsenek jó vagy rossz válaszok. Válaszaidat a legszigorúbb bizalommal kezeljük.

- 1 – nagyon eltérő tőlem
- 2 – eltérő tőlem
- 3 – nem is hasonlít rám, nem is tér el tőlem
- 4 – olyan, mint én
- 5 – teljesen olyan, mint én

37. Ha sok fekvőtámaszt csinálunk, legszívesebben abbahagynám.	1	2	3	4	5
38. Nagyon mérges vagyok, ha leesek a gerendáról (tornapadról).	1	2	3	4	5
39. Akkor is továbbmászok a kötélén, ha megfájdul a tenyerem.	1	2	3	4	5
40. Szeretek tornaszereken tornázni.	1	2	3	4	5